

KARGALI TAHTACI ALEVİ-KÖYÜ

Yrd. Doç. Dr. Sabri ÇAKIR*

I. GİRİŞ

1. Konu:

Bu araştırmada Burdur'a bağlı Gölhisar ilçesinin Kargalı köyü Tahtacı Alevileri, Göller bölgesinde, yerel adıyla "Teke" yöresinde günümüzde yaşayan ve Alevilik kimliğini sürdüren kapalı bir topluluk (in groups) ya da inanç grubu olarak incelenip değerlendirilecektir. Bir başka deyişle Alevilik olgusu, yaşayan değerleri, iç grup yapısı ve bunu koruyan statü ve rollerin, davranış kalıplarının (kurumların) köy topluluğu ve sosyal yapısı üzerindeki dinamik etkileri, özgün bir konu olarak ele alınacaktır.

Kargalı köyünün böyle bir araştırma objesi yapılmasının temel düşüncesini ya da gerekçesini üç yönden açıklayabiliriz: Birincisi, Burdur yöresinde, özellikle de gelenekçi köy toplulukları bağlamında sosyo-antropolojik nitelikte araştırmaların olmayışı. İkincisi, bu yörede Alevi-Bektaşî gruplarının, köy-kent yerleşim birimlerinde, birbirlerine yakın olmayan mekânlarda yaşamlarını nasıl sürdürdükleri, etkileşim biçimleri; nereden gelip bu bölgede münferit topluluklar oluşturdukları. Üçüncüsü de Kargalı köyünün, Burdur'un Alevi-Bektaşî kimliği taşıyan iki köyünden biri olduğudur¹.

* S.D.Ü. Burdur Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Öğretim Üyesi.

1 Burdur'un Alevi-Bektaşî kimliğine sahip öteki köyü Niyazlar'dır. Niyazlar, İl'in Yeşilova ilçesine bağlı küçük bir Bektaşî köyüdür.

Kargalı'nın, diğer köyden (Niyazlar köyü) farklı olarak Tahtacı Alevi grubuna girmesi, bizi araştırmaya yönelten bir başka önemli nedendir. Bu iki köyün dışında, Burdur merkezinde Tahtacı Alevilerin yerleştiği değirmenler, mahalli söyleyişle "Delibaba" mahallesinde de 50-55 hanelik bir Alevi grubu yaşamaktadır. Zaman ve imkanlar elverdiği sürece sözü edilen ve şimdilik bu çalışmanın kapsamı dışında tutulan yöredeki Alevi-Bektaşî toplulukları, Burdur örnek olayı olarak araştırılıp genelleştirilecektir. Böylece, yörede yaşayan Alevi-Bektaşî gruplarına ilişkin veri yetersizliğinin ve bilimsel bilgi boşluğunun giderilmesine çaba gösterilecektir.

2. Kargalı Köyünün Tanımı:

Kargalı Köyünün Genel Görünümü

Kargalı köyünün tarihsel gelişimi, coğrafi konumu, nüfus, eğitim ve sosyal yapılanması gibi özellikleri ile ilgili formal bilgi kaynaklarına rastlanılmamıştır. Gölhisar ilçesinde bulunan resmî birimlerin yetkilileri ile yapılan görüşmelerde, köyün toplam nüfusunun dışında herhangi bir veri sağlanamamıştır. Bu nedenle, köylerimizin demografik özelliklerinin araştırılıp değerlendirilmesi, bir yönüyle de sosyal bilimcilerin yapacağı araştırmalarda kolaylık sağlayacaktır.

Kargalı köyüne ilişkin bu tür bilgileri: köyün nüfus defteri üzerinde yaptığımız inceleme ile nüfus (9 soru), konut durumu (12 soru), sağlık (8 soru), eğitim (7 soru), ekonomik yapı (15 soru), toplumsal faaliyetler ve hizmetlerle (6 soru) ilgili olarak, standart soru formu biçiminde hazırladığımız toplam 75 soruya verilen yanıtlardan öğreniyoruz. Bu soruları, köy kahvesindeki toplu görüşmelerimizde, özellikle de köy muhtarı ile yaptığımız uzun söyleşide uygulama fırsatını bulu-

yoruz. Ayrıca, köyün genel özelliklerini dile getiren ve tek yazılı kaynak olan, Ekim 1995 tarihli Gölhisar gazetesinde, "Kargalı Köyü" başlığı ile yayımlanan inceleme-araştırma² ve Alevilik kültürü³ ile ilgili sorularımızı uyguladığımız mürebbi⁴ statüsündeki kişiler, verilerin elde edilmesinde kaynak olmuşlardır.

Bu verilere göre Kargalılar, bu yöreye 45-50 yıl önceleri Denizli'nin Çameli, Muğla'nın Ortaca ve Fethiye; Antalya'nın Serik ve İçel'in Mut ilçelerinden gelip yerleşmişler. Esas meslekleri orman işçiliği ya da "hızarçılık" olan ve yöreden yöreye, geçimlerini sağlamak için göçen bu Tahtacı Aleviler, sonunda burada kalmaya karar kılmışlar. 1946-47 yıllarında Denizli yöresinden gelen iki aile (İbrahim Çelik ve Kardeşi), köyün şu an bulunduğu yere yerleşmişler. Daha sonra, diğer yörelerden gelen göçmen Tahtacılar (15-20 aile), ilk gelenleri izleyerek köyün oluşmasını gerçekleştirmişlerdir. Bugünkü köyün yerini, bağ-bahçe ve tarlalarını, o zamanlar buranın toprak ağaları olan Hilmi Paşa ve Bekir Ağa'dan satın almışlar. Bu arazileri, kendi aralarında bölüştürerek göçer yaşamdan, yerleşik köy ve tarım yaşamına geçmişler ve 1949 yılında da Kargalı köyünü kurmuşlardır.

Köy adının etimolojisi (kökeni) konusunda iki görüş vardır: Bunlardan birincisi "kar" ile ilgilidir. Kaynak kişi Hüseyin Çelik'e göre: "Kargalı adı daha önceleri bir çiftliğin adı olarak geçiyormuş. Türk (sünni) köylerinin ekseriyeti güneye bakar. Bizim köy, nedense kuzey cepheye bakıyor. Dağın (Koçaş dağı) kuzey kesiminde kar fazla kaldığı için 'kar kalır' kelimesinden türetilmiştir." Yine, Hasan Günyeli'ye (mürebbi) göre de, Digtrom adındaki bir Rum, dindar ve zararsız bir kişi olmasına rağmen burada tutanamamış; Hilmi Paşa'nın dedesi tarafından kovulurken "ben gider burası kar kalır" demiş. Böylece "ben giderim kar kalır" ya da "ben giderim de kar kalır" yakınmalarından kaynaklanmaktadır. Karga ya da kargı ile bir ilgisi bulunmamaktadır. Karın fazla yağması ve uzun zaman erimemesi ile ilgilidir. İkinci görüşe göre ise, köyün güneyinde bulunan Gölhisar gölünün çevresindeki "kargılık"tan kargalı olmuştur. Bu iki görüşten

2 Mustafa Ayan-Ali İhsan Turgut (Kargalı Köyü İlkokul öğretmenleri): "Kargalı Köyü", Gölhisar Gazetesi, Ekim 1995.

3 Kült: Yüce ve kutsal olarak bilinen varlıklara karşı gösterilen saygı, onlara tapınış. Bu saygı ve tapınış duayı, kurbanı, belli ritleri gerektirmektedir. Tapınaklar, toplantı evleri, kutsal olarak bilinen alanlar, tepeler, mağralar, nehirler kült yeri olarak kullanılır; kült için bayram ve tören gibi belli zamanlar seçilir; kült araçları bulundurulur; en önemlisi de bu amaçla toplanmış bir cemaat ile cemaati yöneten bir lider gereklidir. (S. Veyis Örnek: Etnoloji Sözlüğü, Ankara 1971 s. 147-148)

4 Mürebbi:

a) "Rehber: Görgüsü yapılanlara ve ceme katılanlara yardımcı olur. Dikme, yol-eri, mürebbi, baba da denir. Dede gelmemişse, cem'leri idare eder" (Fırlalı, 1994:336)

b) "Mürebbi Ar (mürebbi a. mürşit (Korkmaz, 1993:259)

c) "Rehber, talebe ışığa, aydınlığa giden yolu gösteren kimsedir. Pirin yardımcısı, pirin bulunmadığı yerde ve zamanda onun vekilidir" (Özkarımlı, 1993:226). d) "Alevilikte ilk merteye (aşama)dır. İlk basamak olması nedeniyle sınırlı haklara sahiptir. Musahiplik yetkisine sahip değildir. Mürebbi ve baba ilk kademe olması nedeniyle Alevi Cemaati tarafından seçilir. Cemaat isterse, mürebklik görevini adaydan alabilir. Görülüyor ki, burada seçim mürşitin talipleri arasında en yetkili kişiyi tercihine bağlı olmaktadır." (Türkdoğan, 1995:55-56)

e) Kargalı'da mürebbi Hasan Günyeli'ye göre "mürebbiyi topluluk seçer, dede gelir, bunu onaylar. Bir adam mürebbi olduğu zaman, bu görevi, eğer suç işlemezse ölünceye kadar yapar."

birincisinin, köyün coğrafi konumu ve köye ilk yerleşenlerin anlattıklarına göre daha doğru olduğu söylenebilir.

Kargalı, coğrafi konum olarak Koçaş dağı'nın kuzey yamacında kurulmuş; güneyinde Gölhisar gölü, doğusunda Hisarardı, batısında Karapınar, kuzeydoğusunda Kuşdili köyleri ile çevrilmiş; Gölhisar'a 10 km, Burdur'a ise 117 km uzaklıkta, toplu yerleşim özelliği gösteren yemyeşil görünümde bir orman köyüdür.

Ekonomisi, 2000 dekarlık arazide yapılan tarımsal etkinliklere, orman işçiliğine ve hayvancılığa dayanmaktadır. Son zamanlarda orman işlerinin azalması, tarım ve hayvancılığın öne çıkmasına neden olmuştur. Yetiştirilen ürünlerin başında: buğday, arpa, anason, şeker pancarı, çörekotu, nohut, soğan ve son yıllarda üretimine yeniden başlanılan haşhaş gelmektedir. 30-40 kadar ailenin yurtdışında çalışması ve köy arazilerinin, köyün yakınında bulunan Yapraklı barajından sulanması, köy ekonomisini biçimlendiren önemli iki etkidir.

Bu ekonomik yapılanması ile 94 hanenin (12 konut boş) bulunduğu Kargalı'da bugün 210 kişi yaşamaktadır. Bu nüfusun 100'ü erkek, 110'u da kadındır. Yurtdışında 100 kişi çalışmaktadır. Geçen yıl içinde bir çocuk doğmuş, dört kişi de ölmüştür. Dışardan köye, akrabalık nedeniyle beş aile gelip yerleşmiştir. Yine ünlü bir ressam da, köyden ev yeri satın alarak dışardan yerleşenler arasındadır.

Alt yapı hizmetleri olarak içme suyu, otomatik telefonu, tarımsal amaçlı bir kooperatifi bulunan Kargalı'da ilkokul 1956 yılında yapılmıştır. Okullaşma, eğitim ve meslek durumu ile ilgili bilgilere gelince; köyün % 98'i okur-yazardır. Şu anda köyde bir öğretmen ve 11 öğrenci eğitim ve öğrenim görmektedir. Öğrencilerin bir kısmı, Gölhisar'a gidip orada öğrenim görmektedir. "Köyümüzde yetişmiş olan bir gümrük müdürü, bir kimya mühendisi, bir emniyet müdürü, iki polis, bir orman mühendisi, bir kadastro müfettişi, iki PTT müdürü, iki polis, beş astsubay, dört öğretmen, iki konservatuvar öğrencisi vardır⁵.

Gölhisar'ın 12 köyünden biri olan Kargalı'da sağlık ocağı bulunmamaktadır. Bu gereksinme, yeterli olmasa da Gölhisar Sağlık Ocağı'nda karşılanmaktadır. Bu konuda oldukça büyük sorunların yaşandığı, bu nedenle de en kısa sürede bir sağlık ocağının kurulması ve halka hizmet vermesi Kargalıların en büyük arzusudur.

3. Amaç ve Yöntem:

Bu çalışmada, olay ve olgular arasındaki neden-sonuç ilişkilerini dile getirmek için tasarlanan spekülatif (tahmini) varsayımlardan hareket edilmemiştir. Her ne kadar, "varsayım bir araştırmanın gerekçesi, yol göstericisi" (Sencer, 1978:82), "bilim adamının neyi araştıracağı hususundaki ilk önermeyi oluşturması" (Türkdoğan, 1989:155) ve bilimsel araştırmalarda bazı yararlar sağlaması yönlerinden belirleyici olsa da, sınırlayıcı ve derinlemesine olmayan ve doğrulanmasında zorluklar çekilen verilerin tartışılmasını önleyemez. Özellikle küçük toplulukların, grupların derinlemesine ve özel koşullarında araştırılması demek olan saha araştırması yönteminde varsayımdan yola çıkılması, bir takım sakıncaları da berabe-

5 Gölhisar Gazetesi, Ekim 1995.

rinde getirmektedir. Çünkü "Doğru bilginin, çoğunlukla, yaşayan, değişen, değerleri, tercihleri ve problemleri olan birey ve toplumlardan toplanması gerekir" (Güvenç, 1972:141). Böyle toplumlarda, varsayımın denenebilmesi için o alanda yapılmış gözlemlere, çalışmalara gereksinme vardır. Bu nedenle, birçok bilimsel araştırma, kanıtlanacak ya da çürütülecek herhangi bir özel varsayıma dayanmaksızın başarılımıştır (bk. Young, 1958:115; Türkdoğan, 1989:155).

Bu görüşler doğrultusunda, bu çalışmayı yapmaktaki amaçlarımızı şöyle sıralayabiliriz:

- Toplumsal bir olgu olarak yaşayan Aleviliği, değer yargıları, kurumları (davranış kalıpları) ve sosyal normları ile tanımak ve açıklamak,
- Bu konudaki bilimsel bilgi birikimine, Alevi bir köy topluluğu bağlamında katkıda bulunmak,
- Toplumsal yapının en belirgin öğeleri olan statü, rol ve kurumların biçimlenişlerini, işlevlerini ve etkileşimlerini belirlemek,
- Alevi-Bektaşî/Sünnî farklılaşmasının sosyo-kültürel ve politik nedenlerine inmektir.

Söz konusu amaçların gerçekleştirilmesi için öncelikle konuya ilişkin elimizde bulunan kaynaklar irdelenmiş, Alevilik kültürü ile ilgili kavramlar, statü ve roller belirlenerek, alanda uygulanacak görüşme klavuzu hazırlanmıştır.

Görüşme sorularının düzenlenmesinde, topluluğun tüm ayrıntıları ile incelenmesinden çok, yeni bir eğilim olarak gelişen özel sorunlara yönelme tarzındaki kuramsal yaklaşıma uygun tercihler yapılmıştır (bk. Türkdoğan, 1995:45; Powdermaker, 1993:40-41).

1996 Mayıs-Haziran aylarında, özellikle hafta sonlarında araştırma alanına gidilerek gözlem ve görüşmelere ağırlık verilmiş, amaçlarımızın gerçekleşmesine çalışılmıştır.

Görüşmeler, genellikle Alevi topluluklarında dededen sonra gelen ve köyde bulunan iki mürebbî (rehber) ve öteki kaynak kişilerle, kapalı ortamlarda (evlerde) gerçekleştirilmiştir. Soruların sözlü ve karşılıklı sorulmasına özen gösterilmiş, alınan cevaplar alıcıya kaydedilmiştir.

Alanda bu uygulamaları yaparken, bilimsel nesnellik ilkesine uygun davranışlar içinde bulunmaya çaba gösterilmiştir. Ayrıca, emik bir yaklaşımla⁶ hem köyün

6 Emik-Etik yaklaşım: Prof. Dr. Bozkurt Güvenç'e göre emik yaklaşım (Malinowski'den alıntı): "...Yerli insanın görüş açısını, hayatla olan ilişkilerini, kendi dünyasını kendisinin nasıl gördüğünü anlamak ve yansıtmaktır" (Güvenç, 1972:153; 1985:43); yine Prof. Dr. Orhan Türkdoğan'a göre: "Araştırmacı herhangi bir kültürü araştırırken konuyu, kendisinin anladığı gibi değil, o kültür halkının algıladığı biçimde yorumlaması gerekir. Bir başka ifadeyle, görüşmeci, olguları incelerken azami ölçüde kendi kültürel nirengi (referans) noktalarından uzaklaşmasını becerebilmelidir." (Türkdoğan, 1995:47). "Pike'a göre, emik yaklaşım bir kültürün yapısını (düzenini) yansıttığı halde, etik yaklaşım bu işi kesinlikle yapamaz." (Güvenç, 1985:42). Kısaca, "kültürü, gözlenen aktörlerin kendi anlam, ilişki ve nedensellik yönünden incelemek anlamına gelen emik yaklaşım ile kültürü, gözlemcinin seçeceği daha genel bir anlam, ilişki ve nedensellik düzeni arasında önemli farklar vardır." (Güvenç, 1985:42)

toplumsal yapısı, hem de bu yapıyı belirleyen Alevilik inancı, genel boyutları ve grup içindeki dinamikleri ile gözlemlenerek anlaşılmaya çalışılmıştır.

II. KARGALI'DA ALEVİLİK İNANCI VE ÖĞRETİSİ

Bu bölümde, örnek olay olarak seçilen Kargalı'da yaşayan Alevilik inanç, gelenek ve uygulamaları; bunların soydan soya, kültürel kalıtım olarak aktarılış biçimleri; topluluğun uyması ya da kaçınması gereken davranış kalıpları (sosyal normlar), kaynak kişi ve mürebbilerin sözlü bilgilerine bağlı kalınarak yorumlanacaktır. Yöntemimiz gereği, bu konuda kendilerine, Alevilik olgusunun çeşitli yönlerine ilişkin 25 soru yöneltilmiş ve alınan yanıtlar olduğu gibi kaydedilmiştir. Sorularımız: bağlı oldukları "Ocak" ya da "Soy" geleneğini, mezhep, dedelik, mürebbilik, musahiplik (ahiret kardeşliği) kurumları ve günümüzdeki işlevleri; Cem Ayini (görgü ayini), düşkünlük (en büyük günah), Muharrem orucu ve aşure töreni, Alevi-Bektaşî, Alevi-Sünnî farklılaşmaları ve devlet-din ilişkileri... vb. konuları kapsamaktadır.

1. Tahtacılar: Alevi-Türkmenler

Kargalı köyü Alevileri, Aleviliğin Tahtacı koluna mensupturlar. Burdur-İsparta yörelerindeki Alevilere genellikle "tahtacı" denilmektedir. Bu adlandırma, toprağa yerleşmeden önce Alevi topluluklarının yaptıkları işlerden kaynaklanmaktadır. "Tahtacılar, Anadolu'nun kimi yörelerinde yaşayan Alevi-Türkmen topluluğudur (Korkmaz, 1993:340).

Ülke düzeyindeki dağılımları ise şöyledir: "Batıda başlamak üzere İzmir, Manisa, Aydın, Muğla, Denizli, Burdur, İsparta, Antalya, İçel, Adana ve doğuda Maraş ve Gaziantep'e kadar Torus'un dağlık bölgelerinde" (Andrews, 1992:90) gruplar ya da topluluklar halinde yaşamaktadırlar. Bu gruplar, geleneksel olarak ormanların, orman işçiliğinin yoğun ve bol olduğu yörelere göç etmişlerdir. Geçimlerini, daha çok ormanlarda ağaç keserek, tahta biçerek ve ahşap ustalığı yaparak sağlamışlardır.

"Ağaççerileri", "Ağaççeri", "Çaylaklar" (Andrews, 1992:92; Korkmaz, 1993:340; Türkdoğan, 1995:221) gibi adlarla nitelenen "Tahtacılar terimi, etik bir adlandırma gibi görünüyor. Bu adlandırma o kadar yaygın kullanılıyor ki, aksine kanıt elde edilinceye kadar grubun bu ad altında ayrı bir şekilde sınıflandırılması doğru görünüyor" (Andrews, 1992:91-92).

"Alevi olmalarına karşın Tahtacıların Orta ve Doğu Anadolu'daki Alevilerle benzer yönleri çok azdır. İnançlarında ve yaşam biçimlerinde Şamanlığa ilişkin kalıntılarla, Alevi, Bektaşî, Hurufî, Sünnî inanç ve töreleri iç içe geçmiştir. Tahtacılar dinsel yönden iki kola ayrılırlar. Yanın Yatırlar, İzmir'in Narlıdere köyündeki dedeye, Şehpepler de Aydın'ın Reşadiye bucağındaki dedeye bağlıdırlar. Bu iki kolun ortak yanları Caferiyeden (İmamiye) olmaları..." (Ana Britannica 20:334)dir.

Andrews'in (Türkiye'de Etnik Gruplar) çalışmasında: "Tahtacılar, Ege bölgesinde, Çaylaklar ve Aydınlılar olmak üzere iki ana aşirete ayrılmaktadırlar. Çay-

laklar; Karaman Ovası, Mut, Finike ve Fethiye'de, Aydınlılar ise Adana, Mersin, Antalya ve İzmir'de bulunurlar. Çaylaklar, Üstürgeli, Samaslı ve Cingözler olmak üzere üç küçük gruba ayrılırlar. Aydınlılar ise doğuda Ağaçeri ve Karakaya gibi benzer küçük gruplara ayrılmışlardır. Fakat, bu gruplara ilişkin olarak yeni çalışmalar yapılması gerekmektedir." (Andrews, 1992:92). Kendilerini "Türkmen; yaptıkları ticaret nedeniyle Tahtacı; yöresel olarak da Çaylak(lar), Aydınlı(lar)" olarak adlandıran Tahtacıların "İzmir yakınlarındaki Narlıdere, bir kültür merkezi durumundadır" (Andrews, 1992:90-91).

Türkdoğan'a göre ise, "Alevi Tahtacıların biri İzmir Narlıdere köyünde Yanyatır oğulları, öteki Aydın'ın Reşadiye kasabasındaki Emiroğulları olmak üzere iki ocakları vardır. Bu ocaklar üstünde ve altında başka bir ocak daha yoktur" (Türkdoğan, 1995:225).

Bu alıntı ve açıklamalardan da anlaşılacağı gibi, Tahtacıların Türkiye'deki dağılımları, buldukları mekanlar; isimlendirilmeleri, dinsel yönden bağlı oldukları ocaklar ve farklı grupların inançları konularında kavramsal düzeyde bile bir bütünlükten henüz söz edilemez.

Kargalı'da Tahtacı adının "ormanlarda çam kesmekten, el hızarı ile tahta biçmekten" geldiği ifade edilmiştir. Bir başka anlatımla, "Alevi kesiminin orman köylerinde ormancılık işi ve ticareti ile uğraşanlara" atfedilen bir nitelemedir. Bu yörede, özellikle Burdur merkezinde bulunan Aleviler de kendilerini Tahtacı olarak adlandırmaktadırlar. Burdur merkezinde kime sorsanız, Tahtacıların yaşadığı yer olarak "Değirmenler" mahallesi gösterilir.

2. Soy Geleneği: İmam Caferi İnanıcı

Kargalı'da Alevilik inancının temeli On İki İmam'a, İmam Cafer mezhebine⁷ ve İzmir-Narlıdere'deki Yanyatır ocağına dayanmaktadır. Bu konudaki ilk görüşmemizi, köy muhtarı İlyas Duman'la yaptık. Bu söyleşiye kadar Kargalı Alevileri hakkında hiç bir bilgimiz, peşin yargımız yoktu. Bu görüşmede; köylerinin, köye sonradan gelip yerleşen ve Sünni olan 9 hane hariç, Tahtacı Alevi olduğunu, On

7 İmam Cafer-i SADIK: "İmam Ca'fer'üs Sâdık, hicretin sekizinci yılı Rebiulevvelinin onyedinci cuma günü bu aleme teşrif etmişlerdir; aynı yılın Recebinin ilk günü doğdukları da rivayet edilmiştir" (Gölpınarlı, 1989:99). Bir başka kaynağa göre "Altıncı İmam: Cafe'üs Sadık, 699 yılında Medine'de dünyaya geldi. Babası İmam Bakır ve annesi ise Muhammed bin Ebubekir'in torunu Ümmü Ferve'dir. Cafer'üs Sadık'ın imamlığı Emevilerin yıkılışı ve Abbasiler'in kuruluş dönemine rastlar. İmam Cafer'üs Sadık(...) Ehlibeyt düşüncesini Caferiye adı da verilen bir sistem ve felsefi düşünce içinde toplamıştır." (Bender, 1994:57). "İmam Cafer'üs Sadık yönetimin uyuşması ve çökmesi ile birlikte İslamiyeti Ehlibeyt düşüncesi içinde yayma şansını yakaladı. İmam Cafer'üs Sadık 2 Eylül 799 günü Abbasi Hükümdarı Mansur tarafından zehirle şehid edildi" (Bender, 1994:58). İmam Cafer'in kurduğu mezhebe de Caferilik adı verilmiştir." Genel bir tanımla Caferilik, İmamıyye'nin Cafer'i Sadık'ı imam kabul eden ve imamlığın ondan sonra oğlu Musa el-Kazım'a geçtiğine inan koldur. İmamıyye'den olanlar Cafer dahil ilk altı imamda (Ali, Hasan, Hüseyin, Zeynelabidin, Muhammed el Bakır, Cafer-i Sadık) birleşmişler, ama onun ölümü üzerine yedinci imamın kim olacağı konusunda ayrılığa düşmüşler. Cafer'in öteki oğlu Musa el-Kazım'a bağlanan İmamı'ler ise asıl İmamıyye'yi temsil etmişlerdir. İşte on iki imamı kabul ettiği için İna Aşerriyye de denilen bu mezhebe, ibadette, muamelede ve inançta Cafer'i Sadık'a uyulduğu için Caferiyye (Caferilik), bu mezhepten olanlara da Caferi denilir." (Özkırımlı, 1993:39)

İki İmam soyundan İmam Caferi mezhebine bağlı bulduklarını; Alevi-Bektaşî farklılığının da ibadet biçimi ve uygulamalardan kaynaklandığını öğreniyoruz.

İkinci görüşmemizi, köyde iki mürebbiden biri olan 1922 (1338) Finike-Bayram köyü doğumlu 76 yaşındaki Hasan Günyeli ile gerçekleştirdik. Bu kişi, okuma ve yazmayı askerlikte öğrendiğini söyledi. "Hangi ocağa mensupsunuz?" sorusuna Günyeli: "Aslımız Horasan'dan gelme. Bu mesleği (Tahtacılığı) kabul etmişiz; nereden gelersen gel! Doğum yerim Finike. Biz aşiret iken Denizli'nin köyünden Antalya'ya göçmüşüz. Toplu olarak Aleviyiz. On iki imama, İmam Caferi ocağına mensubuz. Muharrem ayında on bir gün oruç tutarız." diyerek cevap verdi. Ocak ya da soy konusunda öteki kaynak kişilerin bilgileri de aynı düzeydedir.

3. Dinî Liderlik: Dedelik ve Mürebbilik

Kargalı'da Alevilik öğretisi, köyde dedelik kurumu oluşmadığı için dinî liderlik, mürebbi statüsü ile temsil edilmektedir. Bu, sosyolojik olarak topluluk tarafından, dedenin huzurunda kişiye sonradan verilen ya da soydan gelmeyen bir statüdür. Kargalı'da buna sahip iki mürebbi bulunmaktadır.

Mürebbilerden H. Günyeli, "Dini yöneticinizi nasıl belirliyorsunuz ya da seçiyorsünüz?" biçimindeki soruya şu karşılığı veriyor: "Ben mürebbiyim; mürebbiyi topluluk seçer. Topluluğun uygun gördüğü kişi, dede köye geldiğinde, topluluk huzurunda dede tarafından onaylanıyor. Dede, İzmir'den gelir. Bizim ocağımız İzmir; mürşidimiz İzmir'den gelir. Şimdi vefat etmiş; Mürşit Fevzi idi. Soyadını hatırlayamıyorum". Yine Günyeli'ye göre, dede köylerine yılda bir kez gelmekte, dargınları, küskünleri, birbirinden şikayetçi olanları "güruh"⁸ denilen toplantıda barıştırmaktadır. Dedenin özelliğinin ise mürebbilere, taliplere⁹, musahiplere yol göstermek olduğunu, mürşit tarafından seçildiğini, mürebbilikten dedeliğe geçildiğini belirtmektedir.

Köyde, daha sonra görüştüğümüz Antalya-Serik ilçesi 1333 (1917) doğumlu, okuma-yazması olan ve mürebbi statüsünde bulunan Hasan Aslan, dedelik konusuna farklı bir yorum getiriyor: "Bizde dede kalmadı; dede vardı evvela. Bizim ocak İzmir'de; dede Narlıdere'den gelirdi. Bu dedeler kalmadı; dedeler öldü. Gençler de bu yola hizmet etmiyor." Buna ilave olarak, bu inanç biçiminin gereklerini kendi içlerinde yerine getirdiklerini, özellikle vurguluyor.

"Dedelik dediğiniz kurum nedir, dedenin görevleri nelerdir ve dede ne ile geçinir?" sorusunun cevabını H. Günyeli şöyle açıklıyor:

8 Güruh: Topluluk, cemaat.

9 Talip: "Tarikata girmek isteyen kimse; bu amaçla ikrar ayinine alınan kimse" (Korkmaz, 1993:342). Talip "Alevi toplumsal hiyerarşi modelinde ilk aşama: Talip kademesidir. Talip, musahip olmak için tüm hazırlığını yapan, görgü ayinine gereken pratiklerin yürütülmesine talepte bulunan kişidir." (Türkdoğan, 1995:489). Talip'in yol göstericisi ise rehber veya mürebbidir. Alevi buyruğuna göre, "talip demek, musahip ve mürebbisine ikrar veren, bir deliden konuşan" demektir.

"Dedenin de yeri yatağı (evi) var. Ne ile geçinecek? Dede gelir senin yanına: iki üç (gün) kalır; görevi, işi ne ise onu yapar gider. Dedenin özelliği ise; (Alevilik) dedesiz yürümez; nasıl ki camiye halk hocasız gidemiyor; dede o anlamdadır. Dedeye biz maaş vermeyiz. Dede gelir; kendimiz içimizden yardım ederiz. Bağışların verilme amacı, dede, yolu, tarikatı devam ettirmek için köy köy geziyor ve kendi zamanını harcıyor; bu harcamış olduğu zamanın telafisi için talipler, yani bu yolun (tarikatin) mensupları gönüllerinden çıkan, yani hali vakti yerinde olan herkes (zorlama olmaksızın) bütçesine göre belirli bir bağışta bulunur. Bu bağışlar toplanır, dede tarafından. Dedenin geçimi budur. Yani belirli bir maaşı yoktur. Dede bir köye gider; bütün köylülerden yüzbin lira aldığı gibi yüzmilyon lira da alıp gidebilir. Dedeler, bu paralardan halka (yoksullara) da yardım edebilir. Bunu yapanlar olmuştur. Sadece onu (yardımları) alıp bu benim oldu artık diyerek gitmez. Dedenin eli ne kadar açık, bilgisi ne kadar fazla ise talipleri de o kadar çok olur."

Bu açıklamalardan da anlıyoruz ki, Alevilikte dedelik kurumu çok önemli sosyal bir statüdür. Bunun, kendine özgü kalıplaşmış rolleri vardır. "Yarı kutsal olarak algılanan dedeler, dinî önderliklerinin yanı sıra, toplumsal yaşamda da önemli roller üstlenmiş durumdadır. Taliplerini Alevi-Bektaşî töresine göre terbiye eder, onları eğitir ve aydınlatır" (Korkmaz, 1993:90). Bir başka söyleyişle, Alevilik öğretisi ve düşünce sisteminde "Seyit, Ocak-zade, Ocakoğlu" (Fığlalı, 1994:312) adlarıyla da anılan dedeler, topluluğun dinî önderi olduğu gibi aynı zamanda toplumsal hukukun (örfün) ve toplumsal ahlakın (törenin)de temsilcisidirler.

Kargalı'da kaynak kişilerin anlatılarından dedenin, dinsel amaçlı görevlerinin yanında, birbirinden davacı (şikayetçi) olanların barıştırılmasında, cezalandırılmasında, yani topluluktaki anlaşmazlık ve uyumsuzlukların çözümünde önemli rolleri olduğunu saptıyoruz. H. Günyeli bunu şöyle dile getiriyor: "Senin bir suçun varsa, seni o Ocakoğluna teslim ederim. Dede sana bir ceza verir (ben ceza veremem). Ona bir hayırlı¹⁰ verir. Bizde öyle; bizim herşeyimiz kendi içimizdedir."

Dedelik kurumunu, bu boyutları ile tartıştıktan sonra dedenin yardımcısı ya da köydeki temsilcisi konumunda olan mürebbilik konusuna dönüyoruz. "Haşan Bey, siz mürebbisiniz, sizin bu toplulukta sözünüz ne kadar geçerli, gençler dinliyor mu sözünüzü?" diyorum. Bunun cevabını Günyeli: "Gençlerin gireceği yer de olur; girmeyeceği yer de... Sözümü dinliyor gençler. Girdiğinde dinler. Mesela evli olmayınca, belli bir yuva tutmayınca, girse de bakar, seyrederek, birşeye karışmaz. Evlenip topluluğa karışacak şekilde, o yolda ibadet etmiş ise, birşey yapmış ise o girer. Musahip olmak gerekir" sözleriyle ifade etmeğe çalışmıştır. Yine, "mürebbiliğin süresi ne kadar, ne kadar süre ile yapıyorsunuz bu görevi?" sorusuna ise, "Bir adam mürebbi olduğu zaman eğer suç işlemezse, bu görevi ölünceye kadar yapar. Bunun da bir ölçüsü var: Emsali olmayanla düşüp kalkarsa, temas ederse, mantıksız olarak o yolun (tarikatin) kabul etmeyeceği birşey yaparsa (...) onu reddederler, mürebbiliği sona erer" diyerek, mürebbilik statüsüne açıklık getiriyor.

10 Hayırlı: "Mürşit/dede tarafından kimi hizmet aşamalarında okunan dua" (Korkmaz, 1993:164). "Hayırlı almak: Bir hizmeti yerine getirmek için mürşit'in/dede'nin duasını almak." (Korkmaz, 1993:181).

4. Musahiplik Kurumu:

Alevi topluluğunun gerçek bir üyesi olabilmek, topluluğa girebilmek ve bir takım görevleri ve sorumlulukları üstlenebilmek için "musahip" olmak gerekir. Musahiplik, sosyolojik anlamda kurumlaşmış davranışlar bütünü ya da sistemidir. "Kurumlaşmış toplumsal davranış biçimleri demekle, uzun zaman ve mekan dilimleri içinde durmadan tekrarlanan ya da modern toplumsal kuramın diliyle sosyal olarak üretilen davranış ve inanç biçimlerini kastediyoruz" (Giddens, 1981:18-19).

Genel olarak bir ailede, toplulukta ve toplumda sosyal yapının ve bu yapıyı oluşturan ilişkiler bütünüünün temelinde kurumsal ilişkiler bulunur. "Kurum, yerleşmiş ve kalıplaşmış davranış yolları olup, bireyler ancak belirli yolları, kurumları izleyerek belirli birliklerin üyeleri olabilirler" (Saran, 1993:299). Bir başka söyleşiyle kişiler, ancak belirli yollardan geçerek bir grubun ya da topluluğun üyeliğini kazanabilirler. Bu bağlamda Alevi topluluğuna, gerçek anlamda üye olmanın yolu musahiplikten geçmektedir. Bu nedenle, çalışmamızda bu kavram ya da kurumsal nitelik üzerinde titizlikle durulmuştur.

Kaynaklarda "musahip" ya da "musahiplik" kavramlarına oldukça geniş yer verilmektedir. Mèlikoff, bu kavramların içeriklerine kuşku ile bakmakta ve "Alevilerin âdetleri arasında Musahip ya da Ahiret Kardeşi âdeti, belirsizliği dolayısı ile beni hep düşündürmüştür" (Mèlikoff, 1994:89) demektedir. Bu nedenle de, "aralarında kan bağı bulunmayan iki insanın, birinin öbürünün musahibi kabul edildiği dinî kardeşlik olarak tanımlanabilecek" (Mèlikoff, 1994:90). Bu âdetin çözümlemesini yapmıştır. O'na göre musahip ya da musahiplik, "Doğu Türkçesindeki biste (kardeş, ortak) âdetinin bir benzeridir ve Alevilik inancında yedi farzdan birincisidir. Yine bu âdetin kökeninin çok eskilere dayandığını, "göçebe, yarı-göçebe ya da toprağa yeni yerleştirilmiş cemiyetlere has, sosyal nitelikte bir kurum olarak göz önüne alınması" (Mèlikoff, 1994:91, 96, 97, 98) gerektiğini vurgulayarak, kavramın tarihsel ve toplumsal boyutlarını genişletmiştir.

Ülkemizde ise musahip ya da musahiplik, sadece Alevi topluluklarının kültürel ve sosyal bir davranış kalıbı (normu-örüntüsü) olarak değerlendirilmektedir. Aralarında kan bağı bulunmayan iki evli çiftin, hem toplumsal, hem de dinsel anlamda birbirleriyle kardeşlik, ortaklık (namus ve mal-mülkleri hariç) temellerine dayanan musahiplik kurumu, toplulukta toplumsal bir statü sağlayabilmenin, bu konuma uygun rol ve beklentilerin belirleyicisidir.

Türkdoğan'a göre, "Alevi kültürünün en önemli unsuru (ögesi) musahiplik (ahiret kardeşliği)dir. Bu kült, Alevi topluluğunu birbirine bağlayan ve dayanışmayı sürdüren en güçlü kültür unsurudur (Türkdoğan, 1995:59-60). Yine bu anlamda "musahiplik, bir Alevi ailesini bir başka Alevi ailesine bağlayan ve toplumsal dayanışmanın balyozla parçalanmaz harcı olan bir kurumdur" (Keçeli, 1975:227). "Alevi olmanın ilk koşulu Alevi ana ve babadan doğmaktır. Ancak Alevilik "musahip" olmak ve "ikrar"¹¹ vermekle pekiştirilir" (Keçeli, 1975:209). Başka ifade ile, doğal üyelikten hukuksal

11 İkrar: "Tarikata girmek için verilen söz" (Korkmaz, 1993:181).

üyeliğe geçmek, "topluluğun gerçek bir mensubu olabilmek" (Fiğlalı, 1994:313) musahipli olma koşuluna bağlıdır. Daha genişletirsek "musahiplik", sosyal bir statü olarak Alevi vatandaşlığı anlamını taşıyabilir.

Musahiplikle ilgili bu kavramsal açıklamalardan sonra Kargalı'da mürebbi ve kaynak kişilerin bu konuda ki görüş ve düşüncelerine dönebiliriz. Onlara göre: "Musahiplik, Hz. Ali ocağına dayanmaktadır. Ali evinden olanlar, Ali ocağından gelenler birbirinin musahibidirler. Hz. Ali, Hz. Peygamber'in amcaoğlu, damadı, musahibi ve ahiret kardeşidir. Bu bakımdan musahiplik, kardeşlik, ahiret kardeşliğidir. Köyümüzde musahiplik devam etmektedir. Geçen sene Avrupa'dakiler gelince, gençlerin çoğu musahip oldu. Musahiplik törenle olmaktadır. Bu törende (görgü ayini) horoz kurban edilir. Bu kurbanı "Cebrail" denilmektedir. Hıdrellezde, 11 günlük muharrem orucunda yine kurban kesme âdetimiz vardır. Musahiplik, Alevi ailesinin birbirine bağlanması, kenetlenmesidir".

Musahip olmanın ya da musahipliğin koşulları da şöyle sıralanmaktadır:

"Evlü olacaksınız; bir suçun olmayacak; düşkün olmayacaksınız."

"Bizde bekarlar musahip olamaz. Bekar musahip, Sivas taraflarında olur. Musahiplik Tekke yöresinde (Bektaşî köylerinde) yoktur."

"Musahip olacakların, sosyal bakımdan birbirine denk olması gerekir."

"Musahiplikte, musahipler birbirlerini kendileri seçerler. Kavga etmeyen, birbirine denk olan aileler musahip olabilirler. Örneğin fakir bir aile ile zengin bir aile musahip olamaz."

"Musahip olma, Alevi toplumunda birbirine inananların daha bağlı, daha sadık olmalarıdır. Mesela musahibin başına bir hal geldiği zaman, aynı kardeşinin başına gelmiş gibi kabul edilir".

Musahiplik konusunda köyde gördüğümüz 1949 doğumlu emekli Assubay Hüseyin Çelik'in görüşlerine değinelim. O, musahiplik kurumunu şöyle yorumluyor:

"Bir insan kendini yeterli görüyorsa, yani talip olmak, Aleviliğe girmek istiyorsa (dışardan biri giremediğine göre) musahip olmağa adaydır. Alevi toplumunda musahip olmadan Cem ayinlerine, erkâna katılmak mümkün değil." "Şimdi, burada niye yola girmek lazım, talip olmak lazım?" Bu dünyada yaşamımız zaten belli; öbür dünyada kendisine bir makam edinmek için toplum içinde belli bir hizmet görmesi gerekir. Musahip olmadığın zaman, o hizmet kendisine verilmiyor. Alevilikte. Musahip olduğun zaman, toplum içinde ona bir görev verilir. Kimisi erkancı olur; kimisi kurbancı, kimisi de kuyucu olur. Bunlar Cem ayinlerinde yapılacak hizmetlerdir, görevlerdir".

Bu açıklamalar ve yorumlar bize gösteriyor ki, Kargalı köyü Alevilerinde musahipliğin ön koşulu evrensel bir kurum olan aile ve evliliklidir. Topluluğa girmenin, görgü (Cem) ayinine katılmanın, topluluğa hizmet etmenin ve öbür dünyada bu görevlerin karşılığını görmenin ön koşulu ise musahipliktir.

Kargalı'da bekarlar, kadınlar arasında musahiplik âdeti görülmemektedir. Çok önemli bir sosyal değişme de, son zamanlarda musahipler arasında kız alınıp verildiğini, bir başka deyişle iki musahibin çocuklarının evlenmelerine izin verildiğini, yine H. Günyeli bize ifade etmiştir.

5. Düşkünlük: En Büyük Günah

Şimdi de Alevilikte en büyük günah (düşkünlük) olgusuna dönüyoruz. Kaynak kişilere "Alevilikte en büyük günah nedir?" diye soruyoruz. Alınan yanıtlar şöyle: "Bizde en büyük günah, yalan söylemek, mezhebe küfür etmek, ailesini (karısını) boşamak, zina ve hırsızlık yapmak, gazez (kin) gütmektir".

Düşkünlere verilen cezalar ya da yaptırımlar konusunda, pek net bilgilere ulaşamıyoruz. H. Günyeli: "Cezaların 12'den başlayıp 40'a kadar gittiğini; H. Aslan ise "Kesenek keserim, altından kalkamazsın, ceza veririm. Bu cezayı öder; bir daha yapmayacağına söz verirse, bundan topluluk vazgeçer. Kötülük neden doğuyorsa, o kötülükten vaz geçmedikten sonra, hiç bir iş yapamazsın, almazlar seni içeri; toplum dışı edilirsin; gelemezsin, giremezsin..." diyerek, düşkünlere uygulanan yaptırımları açıklıyor.

"Bu köyde düşkün olan var mı?" sorusuna ise, "Oldu da, onlar geçti şimdi. Hala hazırda yok. Dedeler buraya geldiğinde, bu düşkünlere haber verilir; kurban keserse, düşkün adam kurban etini yiyemez. Yedirmezler, temiz adamlar kim varsa onlar yer. Bazen de düşkün olanın kurbanını yemeğe gelmezler" cevabını alıyoruz.

Bu kapalı anlatımlardan Alevi topluluğunda düşkünlüğün, toplumsal bir denetim ve yargılama gücüne sahip normlardan oluştuğunu söyleyebiliriz. Bu normlar, düzenin, hukukun ve âhlakın bozulmamasını, devamlılığını çeşitli yaptırımları ile sağlarlar.

Alevi topluluğunda düşkünlere uygulanan bu yaptırımlar (müeyyideler), "sosyal denetimi sağlamak ve sosyal normların etkinliğini ayakta tutabilmek için bireylerin, grupların, cemaatların ve topluluğun üzerinde zorlayıcı, kınayıcı ya da ödüllendirici, özendirici tepkilerini ve baskılarını işletirler" (Örnek, 1977:221). Bu yaptırımların temel amacı, kişinin düzelmesi ve topluluğun da bu kişiyi düzelmiş kabul etmesidir. Bu onaylamadan sonra kişi, yeniden topluluğa dönebilir, etkinliklerini, görevlerini sürdürebilir.

6. İbadet Biçimi ve Uygulamaları:

Kargalı Alevi topluluğunun Cemevi olmamasına karşın dinsel ibadet ve uygulamalar, yılda bir kez yapılan Cem töreni, Muharrem orucu, aşure günü ve diğer etkinlikleri kapsamaktadır. Cem ayınının belirli bir zamanı yoktur. Genellikle son bahardan sonra Cuma akşamları yapılan Cem töreni, dinsel amaçlı olduğu gibi topluluğun birliği için de yapılmaktadır.

Bu uygulamaları, törenleri gözlemeksizin burada kesin yargılara varmak ve genellemeler yapmak istemiyoruz. Ancak, Alevilikte dinsel inanç ve ibadetin temelinde: "her hizmetin (12 hizmetin) karşılığının öbür dünyada geleceği inancının", "Ya Allah, Ya Muhammed, Ya Ali" üçlemesinin, İmam Cafer'in "Buyruk" adlı eserindeki ilkelerin, On İki imamların düşünce ve görüşlerinin bulunmasıdır.

Bu konuda mürebbi ve öteki kaynak kişilerin ortak görüşü şudur: "Bizde (Alevilikte) 'Ya Allah, Ya Muhammed, Ya Ali' deyince bütün ibadetler yapılmış olur. On iki imam soyundan gelmeyenleri, biz imam kabul etmeyiz. Dedeler, aynı zamanda imam görevi yaparlar. Dede olmadan biz namaz kılmayız. Sünni imamın arkasında durursak, ibadetimiz kabul olmaz".

Kargalı Alevileri için en önemli ibadet, Muharrem ayında tutulan 11 günlük oruç ve ardından yapılan aşure âdeti ve törenleridir. Bu törende, genellikle "Ceb-rail" adı verilen horoz kurban edilir. Bu, onlar için bir "yas tutma" bayramıdır. Çünkü "Hz. Ali'nin küçük oğlu, Hz. Muhammed'in torunu Hz. Hüseyin, 10 Muharrem Cuma günü (18 Ekim 680) Kerbelâ'da şehit edilmiştir" (bk. Noyan, 1995:147-148).

Oruç süresince bazı kurallara uymak gerekir. Bunlar: "Canlı olan birşeyi yememek, et yememek, saf olarak su içmemek, bıçak kullanmamak." vb.dir. "Su içmemenizin nedeni ne?" dediğimizde, "onun nedeni Hz. Hüseyin'e su içirmediler; onun için su içmiyoruz. 11 gün aç dursa, insan ölmez!" Biz, bu Muharrem orucunu tutarız; normal orucu tutmayız. Namaz da kılmıyoruz. Cenaze namazlarına gidiyoruz. Biz sırf bu namazda hocaya (imama) uymaya mecburuz" gibi yanıtlar alıyoruz.

İbadetle ilgili bir soru daha soruyoruz: "Peki, siz Aleviler hacca gidiyor musunuz?" Yine H. Günyeli, "yok bizde o. Öyle kudret bizde nerde. Gitsek de inanç bakımından gitmeyiz; orayı görmek için gideriz. Fazla giden yok zaten" diye soruyu yanıtlıyor.

7. Alevi-Bektaşî Farklaşması:

Alevi-Bektaşî farklılaşması ya da ayrıcalıkları dinsel, törensel, kavramsal, kurumsal, örgütsel ve toplumsal etkileşim yönlerinden çözümlenmesi oldukça karmaşık ve üzerinde özenle durulması gereken bir olgudur. Bu konuda bilim adamları ve yazarlar arasında bir bütünlük henüz sağlanmış değildir. Fuat Köprülü'den bu yana Alevi-Bektaşî tartışması, günümüzde de sürdürülmektedir. "Fuat Köprülü, Alevileri Bektaşîlere bağlama amacıyla, onlara 'Köy Bektaşîleri' diyordu ve bunda haklı idi; çünkü, inançları Bektaşîlerinkinden farklı olmamakla birlikte, unumiyetle ümmî ve tahsilsiz kalmışlardı" (Mèlikoff, 1994:33).

Mèlikoff "Uyur İdik Uyardılar" adlı çalışmasının çeşitli bölümlerinde, "Alevi" deyiminin yanlış olduğunu, bunu yerine "Köy Bektaşîleri" deyimini kullanmamızın doğru olacağına değinerek, Alevi-Bektaşî farklılaşmasının "sosyal nitelikli" bir durum olduğunu, "yaygınlığı" dolayısıyla kullanmamız gerektiğini vurgulamaktadır. (Mèlikoff, 1994:25, 29, 33). "Her ikisinde de inançlar aynıdır". "Farklılıklar, başlıca sosyal niteliktedir: Birinci halde, kent merkezleri çevresinde kurulmuş bulunan tekke'lere okumuş insanlar gelmektedir; ikinci halde ise, yalnızca, çoğu kez ümmî halk kitleleri ile temas edilmektedir" (Mèlikoff, 1994:25). Bedri Noyan ise, aynı doğrultuda bir yorum getirmektedir: "Bektaşîlerin, genel olarak köylerde yaşayan bölümüne Alevi denir. Halk arasında bunlara Kızılbaş da denir, 'Sofi' de denir. Yani, aslında, Bektaşî-Alevi inançları aynıdır, görülen fark inançlarda değil, yönetme tarzındadır. Erkânda da ufak

değişiklikler varsa da, esas birdir" (Noyan, 1995:13, 18). Böylece, Noyan'ın da aynı çizgide bütünlükten, birlikten yana olduğunu görüyoruz. Türkdoğan da aynı görüşü paylaşarak, "O halde, Alevi ve Bektaşî, düşünüş ve inançta bir olan, fakat usulleri (yöntemleri) farklı olan iki gruptur" (Türkdoğan, 1995:348, 485-486) demektedir.

Alevi ve Bektaşîlerin birbirinden farklı iki inanç ve uygulama sistemi olduğunu savunanların başında Abdülbaki Gölpınarlı gelmektedir. "Ona göre Bektaşîlik öteki tarikatlar gibi bir tarikattır, bu yola sonradan girilir. Oysa Alevilik âdeta bir mezheptir ve babadan oğula sürüp gider." (Özkırmı, 1993:79).

Alevilikle Bektaşîliği ayıran araştırmacılar da biri de İlhan Başgöz'dür. "Köy Aleviliği deyimini, onu Tekke Bektaşîliğinden ayırmak için" kullandığını belirten Başgöz'e göre Bektaşîlik "Tekke'ler çevresinde gelişen ve yaşayan bir tarikattır, bir yoldur." Üstelik her isteyen Bektaşî tarikatına girebilir. Bunun için "Bektaşî ana babanın belinden inmek gerekmez." Oysa "Köy Aleviliği, Tekke Bektaşîliğinden, birçok bakımdan ayrılır." (Özkırmı, 1993:79-80).

Yine Keçeli "Şehir Bektaşîleri, Köy Bektaşîleri" ayırımına karşı çıkanlar arasındadır. Bunun "tarihsel gerçeklere uygun olmadığını" savunarak, "şehirden oturan ve Osmanlı egemenlerinin güdümündeki Bektaşîler ile kırsal kesimde oturan, çoğunluğu göçebe olan (Kızılbaş-Alevi dediğimiz) topluluklar arasında uzlaşmaz çelişkiler vardır. Her ikisini birleştiren tek öge Ehlibeyt ve Hacı Bektaş Veli sevgisidir. Bunun dışında ortak öge yok denecek kadar azdır." (Keçeli, ? : 208-209)

Alevi-Bektaşî farklılaşması ya da birlikteliği konusuna ilişkin görüşleri kavramsal ve kurumsal boyutları ile yeniden tartışmaya açmak amacıyla değiliz. Ne var ki Mélikoff gibi bir araştırmacı bile ikileme düşerek, Musahiplik kurumunun "Alevilere ait ve Bektaşîlerde bulunmayan çok mühim bir âdet" (Mélikoff, 1994:48) olduğunu; "Alevi" adlandırması yerine kullandığı "Kızılbaş" deyiminin Şah İsmail'in Divan'ında geçtiğini, taraftarlarını ve kendisini adlandırırken de Kızılbaş deyimini: "Yüreği dağ, bağı kızıl yakut gibi kan olmadan, Kızılbaş olmak kimsenin haddi değildir." (Melikoff, 1994:54-55) örnekleriyle farklılığı dile getirmektedir.

Bu bağlamda çoğu bilim adamı ve yazar, Alevilik-Bektaşîlik çalışmalarında iki gruba ait örgütlenme biçimlerini, inanç ve değerleri, bağlı oldukları ocakları, âdet ve töreleri ayrı ayrı ele alma ve tanımlama gereksinimi duymuşlar; ayrılıklar ya da farklılıklar konusunda karmaşık, ayıklanması güç birçok bilgiyi birlikte vermek zorunda kalmışlardır. Yani, Alevilik ve Bektaşîlik olgularını çok yönlü bir yaklaşımla, sosyo-kültürel boyutu ile hiç kimse bir bütün olarak ele alıp yorumlamak istememiştir.

Kargalı örneğinde de yaşlı mürebbilerle genç kuşak arasında, önceden beri sürdürülen ikilem gözlenmiştir. Burada bu düşünce farklılığını, örnekleriyle belirtmeğe çalışacağız.

"Bektaşîlerle farkınız ne?" ya da "Alevi ile Bektaşî arasında ne gibi farklar vardır?" sorumuza H. Günyeli, köyün bir mürebbisi olarak şu cevabı vermektedir:

"Yanyatır denilen millet biziz. Biz Bektaşî ile düşüp kalkmadık. Onların gi-dişatını (yolunu-yöntemini) görmedik. Bektaşiler siyasete çok giderler. Bizim bu mezhebimiz Hz. Ali soyuna ve İmam Cafer'e dayanır... Bizim mezhebimiz hiç-birine uymaz. Bektaşilerin musahip olması, gitmesi gelmesi de bize uymaz. Top-luluk onlarda az olur. Toplanırlar, ama eşlerinden sakıncalı tutarlar. Bizde o yoktur. Biz, eşlerimizle beraber toplanırız; ne yaparsak eşlerimizle beraber yaparız. Bizde dövüş, kavga, gıybet olmaz. Bizde en sakıncalı, birbirimizin ırzını (namusunu) tanımaktır. Bu çok sakıncalıdır. Biz, birbirimizi, gidip te hakimın karşısına dik-meyiz. Evlenmek, hepsi bizde eşyle gönüllü olur..." Köyün diğer mürebbsi Hasan Aslan bu sorumuzu çok kısa cevaplıyor:

"Aleviler dede ocağına, Bektaşiler baba ocağına bağlıdırlar. Bizde dedegan, onlarda babagan oluyor. Başka farlar, ibadet şeklinde oluyor. Bunlar: üçler, beşler, yediler ve kırklardır."

Alevi-Bektaşî farklılıkları konusunda, görüşülenler grubunda bulunan Hüseyin Çelik, mürebbsilerden farklı bir yorum yapıyor:

"Şimdi Alevilikte, Bektaşilikte her ne kadar birbirine benzerlik var ise de, ikisi tamamen birbirinden ayrıdır. Bu nokta, her zaman atlanır. Bu nokta çok önemlidir. Şimdi biraz ters gelecek ama, Alevilikte köktencilik vardır. Yani bir insan Alevi olmaz; Alevi doğar. İşte bu ilkeden, Alevi ile Bektaşî arasındaki fark budur. Dışarıdan birisi Tekke'ye girer, Bektaşî olur; yoluna devam eder. Hanımı (eşi) başka olabilir. Fakat, Alevi hiçbir zaman olamaz. Alevi olabilmek için muhakkak kan karışımı meydana gelmesi lazım. Bu, ya Alevi bir kadınla evleneceksin, ya da Alevi bir erkekle evleneceksin, demektir. Bu evlilik gerçekleşmediği müddetçe, hiçbir kimse kendiliğinden Alevi olamaz... Bu nokta bazen gözardı ediliyor. Evet, şimdiki düşünceye göre ters birşey. Yani insan, düşüncesine göre istediği ibadeti, istediği yolu seçebilmeli. Ama nedense, Alevilikte bu geçerli olmuyor... Bir insan Aleviyim derse, muhakkak Türklüğü kabul edecek. Bektaşilerde gayrı müslim insan var. Alevilerin içinde başka dinden gelmiş insan katiyen bulunmaz. Aleviler örf ve âdetlerini kaybetmemişlerdir."

Alevilerin kendine has törenleri olduğu gibi, kendine has giyimleri de vardır. Hiç bir zaman Tahtacı kadınlar, üçeteksiz Cem'e durmazlar. Üçetek giyerler; günün kıyafetleri ile hiç bir zaman Cem'e kadın çıkmaz. Üçetek zorunludur, başa da başlık takılır. Bektaşilerde bu zorunluluk yoktur; günün giyimiyle oluyor. Alevilerde başlığın takılması, gelin olduğu zaman başbağlama olayına dayanır. Yani başı bağlanmamış gelin, zaten normal gelin statüsüne tabi değildir. Başlığı giyebilmesi için kadının da belirli bir törenden geçmesi lazım. O tören yapılmayan kadın, başına başlık takamaz. Biz bu başlığa "çeki" diyoruz ki, çeşitli bezlerden yapılır."

Alevi-Bektaşî farklılıkları konusunda bu açıklama ve yorumlardan çıkan sonucu, Kargalı Alevilerine özgü bir değerlendirme olarak birkaç noktada toplayabiliriz:

* Bektaşilerle Aleviler arasındaki en belirgin fark, ocak ve ibadet ve bunlarla ilgili pratiklerde görülür.

* Aile içinde, her toplantı da, özellikle musahiplikte kadının statü ve rolünün etkinliği; eşyle aynı düzeyde hak ve sorumluluklara sahip olduğu düşüncesidir.

* Bir başka ayrıcalık, Alevi olmanın koşulunun, aynı soy ya da mezhepten olanların birbiriyle evlenmesine; "bir insan Alevi olmaz, Alevi doğar" düşüncesine ilişkin yorumlardır.

* Maddi kültür farkı olarak gösterilen törensel giyim-kuşam tarzıdır.

* Dedelik, mürebbilik, musahiplik gibi kurumların, bu statüdeki kişilerin seçimi, görevi vb. uygulamaların farklı oluşudur.

8. Alevi-Sünni Farklılaşması:

Bu çalışmada ele alınan önemli sorunlardan biri de Alevi-Sünni farklılaşması ve Alevilerin Sünnilerle olan sosyo-kültürel ilişkileridir. Bu konuda "Alevi-Sünni farklılaşması nedir?" sorusunu, ilk kez köyün yöneticisi olan Muhtar İlyas Duman'a soruyoruz. Alınan cevap çok kısa ve öz: "İnsanlar arasında fark göremiyorum. Ancak, insanlar arasında fark yaratılıyor. Onlar (Sünniler) bizi 'dinsiz' olarak değerlendiriyorlar. Aramızda sadece inanç farkı var."

Mürebbi H. Günyeli ise şunları söylüyor:

"Sünnilerin topluluğu bizim topluluğa uymaz. Sünniler, bizim gidişatımıza girmezler. Getirsek, kafasını orta yere bağlasak, oradan çıksın, gitsin; gene bize uymazlar. Din ayındır da, yaşantı, örf ve âdetler yönünden uymazlar."

Bu konuşma sürerken araya giren İbrahim Çelik (1337 doğumlu, köye ilk gelenlerden) şunları ekliyor:

"Efendim, biz de 'Ya Allah, Ya Muhammed, Ya Ali' deriz. Bu bizde vardır. Biz Muhammed'le Ali'yi ayırmayız. Sünniler, bu Ali'yi ayırıyorlar. Muhammed Ali'nin kaynatası, babalığı, O'nu neye ayıralım! Sünniler Ali'yi camide öldürdüler; hançerlediler. Onlar, Sünnilere karışmıyorlar. İlk imam Ali'dir, bundan ayrılıyor. Bizim kavim oradan ayrılıyor. Kesilen kesilmiş, kalanlar da kaçmış. Biz, bu yüzden bu camiye heves etmemişiz, gidememişiz."

Bu konuşmadan sonra H. Günyeli, sözlerine yine devam ederek, camide namazın doğru kılınmadığına ilişkin görüşlerini dile getiriyor:

"Camide okunanı, kürsüde hocanın okuduğunu kafaya katacaksın; namazı kılarken arızan olmayacak; başparmaklarını ırgatmayacaksın! 'Ya Ali, sen bunu neye yapıyorsun?' dediler de, Ali 'Ah imkanını bulsam, başparmaklarımı enser muhu ile çıkarırım, yerinden gınıldamam diye!' cevabını vermiş. Vücut böyle sağa sola sallanmaz, namaz kılarken. Ben 76 yaşındayım, şimdiden sonra kılsam günahkâr olurum."

Mürebbi Hasan Aslan ise, farklılığı yine çok kısa olarak açıklıyor: "Bu farklar mı, bize verdikleri emir yukarıdan neyse, ancak biz bunu yapmaya mükellefiz." Yanımızda bulunan mürebbi Hasan Aslan'ın oğlu, söze girerek babasından daha değişik bir yorum yapıyor:

"Şimdi Alevi toplumunda ibadeti şöyle yapacaksın diye bir kural yoktur. İbadetin belli bir kuralı var zaten; herkes istediği gibi ibadetini yapar. Evinde yapar, tarlada yapar. Dua ederse eder. Bizde, özel gidip te camide dua edilmez. Dua da ibadetin bir parçasıdır. Mesela anam, "Allah'ım acı gösterme" der. Bu bir ibadettir. Kurban kesildiğinde dua edilir. Aynı bildiğimiz dualar, Allah'a yakarışlar. Biz Arapça bilmediğimiz için dualarımızı Türkçe ederiz. Bunu herkes de anlar. Sonra duası olacaksa, "Allah bereket versin; soframızdan aşımızı, ekmeğimizi eksik etme Yarabbi, afiyet olsun" deriz. Ama bunu Arapça ya da başka bir dilden değil. Bunu herkes de anlar. Sofra duası olacaksa, "Allah bereket versin; soframızdan aşımızı, ekmeğimizi eksik etme Yarabbi, afiyet olsun" deriz. Ama bunu Arapça ya da başka bir dilden değil. Bunu gönülden geldiği gibi yaparız. İbadetler bizde öyledir. Bu tarzda ibadet yaparız."

Alevi-Sünni farklılaşması bağlamındaki bu açıklama ve yorumlar, temelde ibadet tarzına ve bunun uygulanış biçimi ile ilgili görüşlere dayanmaktadır. Kendisiyle uzun uzadıya görüştüğümüz İbrahim Çelik, bu konuya, toplumsal bazda daha farklı bir yaklaşımla bakmaktadır:

"Bunları amcalarım biliyor da ifade edemiyorlar.. Cem töreni (ayini) yapılırken herkes divana durmuştur. Herkes ayağını, elini bağlamış vaziyettedir. Divanda başta dede ya da mürebbi bulunur. Belirli bir dua okunur. Bu Allah'a bir yakarıştır. Bu Cem'e toplandık biz, erken salacağız. Yani Allah'ın, Peygamber'in, Hz. Ali'nin adını anacağız (ki üç önemli unsur var). Bu toplantı kadınlı-erkekli olur. Bu bakımdan Sünnilerle Aleviler arasındaki ibadet farkı bileştirilemez. Çünkü Sünni, kadınlarla birlikte ibadeti, inançlarına göre tamamen reddeder. Alevi ise kadınlı-erkekli olmayan ayini ve Cem'i kabul etmez."

Hüseyin Çelik'in bu açıklaması üzerine şu soruyu yöneliyoruz: "Yani siz Alevilerde kadına daha fazla değer verildiğini mi vurgulamak istiyorsunuz?"

"Tabi, tabi. Tabi, şimdi bu neden ileri geliyor? Şundan ileri geliyor. Bağlı oldukları ocak, On İki imamların geldiği yer. Peygamber efendimizin kızından, Hz. Fatma'dan geliyor. Peygamber efendimizin katkısı, Hz. Ali'nin katkısı var. Sünniler bunu hiç bir zaman kabul etmiyorlar. İnanç sistemimizde, yolumuzda bunların yardımcıları olmuş."

Türklerin daha önceki kadınlara olan bağlılıkları, kadınlardan oba beyinin seçildiği bilinmektedir. İslamiyet kabul edildikten sonra kadınların toplum üzerindeki etkileri reddedilmiştir. Bunu (...) o zamandan bu zamana kadar getiriyorlar. Şimdi muhakkak incelenmesi gereken konulardan biri de bu. Acaba İmam Zeynel'in bir katkısı olmuş mudur, olmamış mıdır? Bu önemli bir konu. Ama, Kuran'a ve Sünni inancına göre kadın ve erkeğin bir arada bulunması mümkün değil. Bu bakımdan ibadetler birleştirilebilir mi, birleştirilemez."

"Peki, Hüseyin Bey, Sünnilerle aranızda, kadınlar açısından, ibadet yönünden söylediğiniz bu farklar, doğum evlenme ve ölüm gibi olaylarda da var mıdır?"

"Törenselsel fark yok. Neden yok, çünkü daha önceki dedeler namaz ve niyaz olaylarını organize ederek gelen kişiler."

Bu konuşmayı sürdürürken söze giren İbrahim Çelik (Hüseyin Çelik'in amcası) şunu ilave ediyor: "Efendim Sünniler cenaze namazında ellerini bağlarlar; biz dâr'a¹² durarız; ellerimizi salarız. Cenaze namazımızı da Sünni imam kaldırır. Cenaze namazlarına, Sünni olsun, Alevi olsun herkes gelir. "Yine Hüseyin Çelik, ölüm olayı ile ilgili olarak şu farklılıklara değinmektedir:

"Biz üçünde, beşinde, yedisinde, kırkında ve bir de yılında kurban keseriz; yemek veririz. Sünniler gibi mevlüt okutmayız. Dinsel törene gelince: kurban kesildiği zaman bütün köy halkı ve dışarıdan gelenler o yemekten yerler. Ölenin emsali olan dört-beş yaşlı, Cem ayininde yapılan süpürge çalma¹³ olayını burada yaparlar. Yani, orada az da olsa, kendi kültürüne göre dinsel bir tören yapılır. Dede varsa bu kişi duasını yapar; dede olmadığı zaman dua yapılmaz."

Bu görüş ve açıklamalardan da anlaşılacağı gibi, Alevi-Sünni farklılığının odağında, inanç ve uygulamaların yanı sıra kadının toplumsal konumu, rol ve işlevi bulunmaktadır. Daha önce söz konusu edildiği gibi, "biz herşeyimizi eşlerimizle birlikte yaparız" ve "ibadet bunun ayrılmaz bir parçasıdır" görüşü, kadına verilen değeri göstermektedir. Sünnilerde ise ibadet, kadınlı-erkekli gruplar halinde yapılmamaktadır. Bu yönüyle de iki farklı inancın birleştirilmesinin uygun olmayacağı, bu sözlü anlatımlarda vurgulanmaktadır.

9. Alevi-Sünni ve Devlet-Din İlişkisi:

Denizli'nin Acıpayam yöresinden gelen dokuz aile, bir Sünni grup olarak Kargalı'da yaşamaktadır. Bu ailelerle görüşme fırsatı bulunamadığı için, onların görüşleri burada söz konusu edilememiştir. Bunun nedeni, Kargalı köyünün salt bir Alevi köyü olduğu noktasından hareket edilerek, araştırma planımızı ve sorularımızı sadece bu olguya yönelik hazırlamamızdır.

Bu konuyu, yine mürebbi ve öteki kaynak kişilerin görüşlerine bağlı olarak açıklayacağız. H. Günyeli'ye "Peki, bu Sünnilerle ilişkileriniz nasıl, gidip geliyor musunuz?" sorusunu yöneliyoruz:

"Cenazemiz filan olunca gidip geliyoruz. Kahveye gelip giderler. Esas topluluğumuza katılmazlar. Biz de onların camisine yardım yaptık. Aramızda zamanında problemler oldu. Ağalar onları desteklediler. Bizimle onların arasını açtılar. Bayağı silahla çatıştığımız zamanlar oldu. Şimdi misafirlğe gideriz. Şimdilik iyiyiz. Arzilerimiz içiçe, gelip-gitmelerimiz eksik olmaz. Ama, aramızda kız alınıp verilmez. Yani akrabalık ilişkilerimiz yok. En fazla Tahtacılarla ilişki kuruyoruz."

"Hasan Bey, Alevilerle Sünniler arasındaki sorunların çözümünde görüşleriniz nedir, devlet dine karışmalı mıdır?" sorusuna ise Günyeli "Tabi karışmalı, devletsiz olmaz. Diyanet İşlerinin bizi de temsil etmesi gerekir" yanıtı karşısında İbrahim

12 Dâr'a Durmak: "Cemaatin ve dede'nin önünde, canını yol uğruna vermeye hazır olduğunu bildirmek için, niyaz ederek meydanın ya da meydan odası'nın ortasına gelerek, ayaklar mühürlenmiş, kollar göğüste çapraz, baş öne eğik durmak." (Korkmaz, 1993:88)

13 Süpürge Çalma: "Alevilikte on iki hizmet sıralamasında yer alan görevlerden biri. Cem ayini sırasında yapılan bir hizmettir. Temizlenme anlamına gelir. Bugünkü koşullarda herkes evini yeterince temizlediği için bu görev yere üç kez süpürge çalma şeklinde simgesel olarak yapılır." (Kaynak Kişi: Hüseyin Çelik).

Çelik: "Devlet Sünniye de Aleviye de karışmasın. Din de, İbadet de insanın içinden geldiğince yapılmalı. Devlet buna müdahale etmemeli. Suriye ve Irak'ta devlet buna karışıyor. Suriye'de devlet Sünnilere büyük bir baskı yapıyor; Irak'ta bunun tam tersi oluyor" diyerek, karşı görüşünü dile getiriyor. Yine Çelik, kendi köyleri açısından sorunu açıklamağa çalışıyor:

"Kargalı köyü burada tektir. Hiçbir Sünni köyle şimdiye kadar kavga etmemiştir. Niye kavga etmemiştir? Kargalı köyünün, civardaki köylere karşı bir azınlığı var. Fakat civar köylerin Kargalı köyü üzerinde bir tahakkümü (baskısı) yoktur. Sünnilerin baskısı yok. Ama, şu anda Diyanet İşlerini devlet beslediği için, Türkiye'nin genelinde Aleviler üzerinde bir tahakküm meydana getiriyor; patlama bundan ileri geliyor. En küçük örnek Hisarardı ve Karapınar köyleri (ikisi de Sünni köyü). Bu uzlaşmaya örnektir. Daha şimdiye kadar, bizim köye okul yapılmadan önce, bizim çocuklarımız Hisarardı'na gidiyordu. Karapınar'ın okulu yokken, onların çocukları da bizim köye geliyordu."

Hüseyin Çelik, kendi köyleri ile Sünni köylerin ilişkilerini açıklarken kendisine "Hüseyin Bey, Alevilik bir inanç mıdır, yoksa bir tarikat mıdır?" diye soruyoruz. Buna çok uzun bir yorum getiriyor. Ancak, bu açıklamasında sorunun özüne inemeyerek, sözü devletin Alevilere yapacağı yardım konusuna getiriyor:

"Daha önce açıkladığım gibi Alevilik sonradan kazanılmaz. Bunun tartışması yıllardır sürüyor. Son zamanlarda Alevilere verilmek istenen para, şayet bu gerekli ise, niçin veriliyor, sebebi nedir? Devletin bunları açıklaması gerekiyor. Eğer bu gerekli ise, devlet bunu yapmakla kendisini yükümlü hissediyorsa o zaman geriye dönüş yapılır; Diyanet İşlerinin Sünnilere bu zamana kadar yapmış olduğu yardım Alevilere de yapılması gerekir. Yani Cumhuriyet'e geri dönülüp oradan gelmesi gerekir. Şimdi trilyonluk bir şey yapıp, bunu da devletin yüksek kademesinde ünvan kazanmış, akademik kariyer yapmış birinin öne çıkıp da 'ben bunu alacağım, şunu yapacağım' diye söz vermesi, bizce doğru karşılanmıyor.

İkinci bir husus, ibadet yapmak için para gerekmiyor; zenginlik de gerekmiyor. Yani biraz önce söylemişiniz, "Cem ayini yapıyorsunuz, niye Cemeviniz yok?" Burada "güruh" tabir edilen bir toplantı yapılır. Bu, belirli olgunluğa erişmiş kişilerin evlerinde olur. Yani bu da mürebbilerdir; ya da o gün için kendisini hizmette sayana, yani ileride kendisine bir sevap gelmesi için kendi evini, o günkü yapılacak Cem ayinine ayırır ve bundan da mutlu olur. Çünkü Alevilikte her hizmetin karşılığının öbür dünyada geleceğine inanış vardır... Bunun için, illa ki boyalı bir binayı da ihtiyacımız yok. Herkesin evi bir ibadet yeridir. Bizim düşüncemize göre Cemevi'ne de ihtiyacımız yok. Olsa iyi olmaz mı, iyi olur. Neden olur, orası bir kültür merkezi olur; icabında kitaplar da konur. Danışılacak bir merkez olduğu zaman, insan gidip danışabilir. Bunun faydaları var. Faydaları olmayacak da değil, ama bunlar var diye de, zorla Cemevi yaptıracağım diye de vatandaşı zorlamanın hiç bir alemi yok. Alevilerin burada cemevleri yok, ama ayinlerini devam ettiriyorlar. Cemevleri için yapılacak bu yardımı, biraz politik olarak düşünüyoruz. Politik olarak değil de gerçek olarak verilecekse, değindiğim

gibi Cumhuriyet'e dönüp oradan gelinmesi lazım. Yoksa göstermelik bir para ile Alevilerin düşüncesi satın alınamaz."

Bir başka görüşmemizde Alevilerle Sünnilerin ilişkileri konusunda bir başka soruyu, köyün en yaşlı mürebbisi olan Hasan Aslan'a yöneltiyoruz. "Hasan Dayı, Alevilerle Sünniler arasındaki problem nedir ve bu nasıl çözülür, sizce?" diyorum.

"Bunlar, Aleviler eğer kendi tarikatını güderse, kimse kimseye kötülük düşünmezse çözülür. Ancak, bu bizim Türkiye'de olmayacak bir iş. 'Neye kılıyorsun? der birisi. Herkesin kültür düzeyi yüksek olursa, bu önlenbilir" diyor mürebbi Hasan Aslan. Oğlu Hasan Aslan ise farklı bir yanıt getiriyor: "Bizim aramızda bir problem yok. Yaratan devlet.. Bizim Kargalı köyü, 1949'da muhtarlık oldu. O günden bugüne diğer Sünni köyleri ile bir problemi olmadı." Aynı sorunun bir başka yönünü de muhtar İlyas Duman açıklıyor: "Şimdi birbirimizin haklarına saygılı davranmak gerekiyor. Mesela mezhepler arasında şöyle tartışmalara gitmeden, herkes kendi mezhebinde özgürce ibadetini etmeli; kimse kimseyi eleştirmeden şu şöyledir dememeli. Kimse Allah'la kulun arasına girmemeli. Sünniler benim cehenneme gideceğimi garanti edemez. Mesela Diyanet İşlerinde Sünnilere para ayrılıyorsa, Alevilere de ayrılmalı."

Köy muhtarının bu açıklamasına Hasan Aslan karşı çıkarak, "Şimdi ben bunu çelişkili buluyorum" diyor ve ekliyor: "Dini para ile yapacaksam, ben bunu yapmam. Dini para ile ölçmemem lazım. Bir Alevi olarak şunu söyleyebilirim:

Bu devletin mademki bayrağının altında yaşıyoruz, beraberce bu memleket bizim demektir. Hepimiz, bu memleket için saatinde, gününde nöbetini tutan, savaştan ve ölen insanların torunlarıyız. Hala da onu devam ettiriyoruz. Neden, çünkü vatan herşey demektir.

Biz vatanımızı nasıl koruyorsak, bazı çifte standart olmaksızın, devlet de görevini insanlar için yapmalıdır. Sünni-Alevi olarak da yapılmalıdır. Daha doğrusu, devlet görevini tüm insanlar için yapmalıdır. Mesela bana para ayırmasın, ibadet yerimi yapsın. Bizim köy 106 hane, Cami'ye giden, Cami'de ibadet eden hiç yok. Cami'yi buraya yaptırıncaya kadar, bir Cemevi yaptırdı... Kimse namaz kılmıyor. Şimdi devlet başta ayırım yapıyor. Burada dört tane, Tepe mahalledekiler için bir cami yaptırılıyorsa, Kargalı köyüne, 106 hane için de bir Cemevi yaptırması gerekiyordu; ama bize para versin demiyoruz, Cemevimizi yaptırın istiyoruz. Ben, Alevi partisi kurulsun da demiyorum. Alevinin partisi olmaz, inancın partisi olmaz. Ben buna karşıyım... Bizim okumuşluğumuzun az oluşu, Tahtacı kesiminin ormanda, ağaç işçiliği yaparak yaşaması, bizi her yerde sosyal bir faaliyete yöneltmiştir. Kısaca, kültürü kendimiz yaratmışız; ağacı yontmuşuz, kısarak kuyruğundan tel takmışız ve bağlama çalmasını öğrenmişiz. Çünkü içimizde bir şeyler var; saz ile söz ile bunları dile getirmek istemişiz..."

Bu söyleşimizin ardından Hasan Aslan, kendi yöresinin ekonomik etkinliklerini, sosyal yaşamını, kısaca kültürlerini dile getiren ve kendisine ait olduğunu söylediği ezgilerini, sazı ile, sözü ile bize okuyor:

"Çiçekler gibi açarlar
Kuşlar gibi de uçarlar
Nedense tahta biçerler
Kargalı'nın güzelleri
.....

Evleri hep kaba taştan
Evlenirler ufak yaştan
Aklını alırlar baştan
Yeşildere güzelleri
.....

Başa yazma; yazıyorlar
Bir yol baksan kızıyorlar
Hepsi havuç kazıyorlar
Yusufca'nın güzelleri

Bağa bahçeye giderler
Kimi an sepet örerler
Nedense koyun güderler
Şu Dirmil'in güzelleri
.....

Evde çeyiz ediyorlar
Birşey sorsana diyorlar
Okula da gidiyorlar
Göhlisar'ın güzelleri
.....

Kova kova ekliyorlar
Su başında bekliyorlar
Nedense pancar ekliyorlar
Yamadı'nın güzelleri."

Alevi-Sünni farklılaşması, devlet-din ilişkileri ve Alevi topluluğuna yapılması düşünülen para yardımı konularında anlatılan, açıklanan bu bilgilerden bazı önemli sonuçlar çıkarabiliriz:

* Bu yöredeki Sünni köylerle Kargalı köyü arasında, kuruluşundan günümüze kadar önemli sorunların yaşanmadığı, gidip gelmelerin, ziyaretlerin kesilmediği görülmektedir. Buna karşın sosyal bütünleşme ya da kültürlenme açısından etkileşimin olmadığı söylenebilir.

* İnanç ve ibadet ayrılığı, kadının Alevi toplumundaki konumu, değer yargıları, Cernevi-Cami kutuplaşması ya da zıtlaşması, akrabalık ilişkileri-kız alınıp verilme âdetinin olmayışı-vb. sosyal nitelikli farklar; iki kesimin kaynaşmasını, yakınlaşmasını önleyen etkenler olarak düşünülebilir.

* Sünni köylerin çoğunlukta olmasına ve Kargalı köyü üzerinde herhangi bir zorlama yapmamasına karşın devletin bunu uyguladığı, bu nedenle Alevilerin inanç ve ibadetlerine karışmaması, telkinde bile bulunmaması, herkesin ibadetini istediği tarzda yapması gibi görüşler; devletle Alevi topluluğu arasındaki uyumsuzluğun bir başka yönünü oluşturduğu vurgulanabilir.

* Alevilerle Sünniler arasındaki sorunların çözümünde, ilişkilerin düzeltilmesinde, Sünnilerin Alevilere "dinsiz" olarak bakmasında, yapılacağı söylenen para yardımının etkin bir rol oynamayacağı, ancak bunun eğitim düzeyinin yükseltilmesine ve hoşgörünün yaygınlaşmasına bağlı olduğu savunulmaktadır.

* Cemevleri yapımı için ortaya atılan devlet yardımının biraz politik olduğu ve Alevilerin düşüncesini satın almak gibi bir amaca yönelik bulunduğu kuşku ve endişenin önemi de belirtilebilir.

III. SONUÇ

Batı Anadolu'da göller yöresinde bulunan Kargalı köyü Tahtacı Alevilerini konu edinen bu araştırma; gözlem, görüşme ve örnek olay tekniklerinin denendiği bir alan çalışmasıdır.

Araştırma düşüncesi ve amaçlarımız doğrultusunda küçük bir köyde yaşayan Alevilerin inanç, örf, töre ve ibadet biçimleri ve bunlarla ilgili törenleri, dinî lider konumunda bulunan kaynak kişilerle örnek olay grubuna girenlerin kendi ağzlarından derlenip yorumlanmaya çalışılmıştır. Bir başka söyleyişle söz konusu Alevilerin kendilerini nasıl görüp değerlendirdikleri; Alevilik, Bektaşilik, Sünnilik ve bunlarla toplumsal etkileşim konularında neler düşündükleri; yaşayan ve topluluğu biçimlendiren, yönlendiren norm ve değerlerin neler olduğu bir bütün olarak betimlenmiştir.

Elde edilen bulguları özetlemek gerekirse, araştırmanın sonucu olarak şunlar söylenebilir:

- * Kargalı köyü Alevileri, bu yöreye sonradan gelip yerleşen ve Tahtacı grubu kimlikleri ile varlıklarını sürdüren bir topluluktur.
- * Alevilik inanç ve gelenekleri, çok eskilere ve oradan da İzmir-Narlıdere ilçesindeki Yanyatır ocağına dayanmaktadır.
- * Kargalı'da Alevilikle ilgili tören ve uygulamalar, yılda bir kez köyelerine gelen Alevi dedesi ya da köyde mürebbi statüsü ile bulunan kişilerce yönetilip yönlendirilmektedir.
- * Musahiplik (kardeşlik, ahiret kardeşliği), koşulları, kurumsal nitelikleri ve işlevleri ile Alevilere özgü bir davranış kalıbı ya da âdeti olarak etkinliğini günümüzde de devam ettirmektedir.
- * Alevilikte dinsel ve sosyal nitelikli suçlar ve bunlara uygulanan yaptırımları kapsayan düşkünlük (en büyük günah), bize göre etkinliğini ve yargılama gücünü kaybeden bir gelenek olarak korunup yaşatılmaktadır.
- * Kargalı'da Alevilikle ilgili ibadetlerin temelinde "Ya Allah, Ya Muhammed, Ya Ali" üçlemesi, Cem ayini, 11 günlük Muharrem orucu ve ardından yapılan Aşure töreni ve "Cebrail" adı verilen kurban kesimi bulunmaktadır.
- * Kargalı köyü Alevileri, soy-sop, dedelik, mürebbilik, musahiplik, evlilik ve aile kurumları, giyim-kuşam ve Alevi olmanın gerekleri yönlerinden Bektaşilerden farklı bir sosyal yapıya sahip oldukları inancını taşımaktadırlar.
- * Bu köyde Alevi-Sünni farklılaşmasının dinsel, törensel inanç ve âdetlerden; kadın-erkek ilişkileri, statü ve roller, giyim-kuşam alışkanlıkları vb. tutum ve davranışlardan kaynaklandığı söylenebilir.
- * Alevi-Sünni ve devlet ilişkilerinde, yaşlı mürebbilerle genç kuşak arasında görüş ve düşünce farklılıkları bulunmaktadır. Mürebbiler "Devletsiz olmaz,

Aleviler de Diyanet İşlerinde temsil edilmeli, devlet bize de Cemevi yaptırması gibi görüşleri savunurken, genç kuşak "devlet Alevinin de Sünninin de inanç ve ibadetine karışmamalı, aralarında ayrıcalık yaratmamalı" tarzındaki karşıt savlarını ve tepkilerini dile getiriyor.

KAYNAK KİŞİLER

Soyadı, Adı	Doğum Tarihi	Doğum Yeri
ASLAN, Hasan (mürebbi)	1333	Serik İlçesi/Antalya
ASLAN, Hasan	1959	Kargalı K./Göhlhisar
ÇELİK, İbrahim	1337	Kocabaş K./Denizli
ÇELİK, Hüseyin	1949	Kargalı K./Göhlhisar
DUMAN, İlyas (Köy muhtarı)	1948	Kargalı K./Göhlhisar
GÜNYELİ, Hasan (mürebbi)	1338	Bayram K./Finike

KAYNAKLAR

ANDREWS, P. Alford: "Türkiye'de Etnik Gruplar", Çev. Mustafa Küpüşoğlu, İstanbul 1992.

————— : Ana Britanica, cilt: 20, İstanbul 1986.

ATALAY, Ali Adil: "İmam Cafer-i Sadık Buyruğu", Can Yayınları, İstanbul 1986.

AYHAN, Ali-TURGUT, İhsan: "Kargalı Köyü", Göhlhisar Gazetesi, Ekim 1995.

BENDER, Cemşid: "12 İmam ve Alevilik", Berfin Yayınları, İstanbul 1994.

ERÖZ, Mehmet: "Eski Türk Dini ev Alevilik-Bektaşilik", Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1992.

FIĞLALI, Ethem Ruhi: "Türkiye'de Alevilik-Bektaşilik", Selçuk Yayınları, İstanbul 1994.

GIDDENS, Anthony: "Sosyoloji, Eleştirel Bir Giriş", Çev. Dr. Ruhi Esengün-Dr. İsmail Öğretir, İhtar Yayıncılık, İstanbul 1993.

GÖLPINARLI, Abdülbaki: "Oniki İmam", Der Yayınları, İstanbul 1989.

————— : "Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatlar", Gerçek Yayınevi, İstanbul 1969.

GÜVENÇ, Bozkurt: "İnsan ve Kültür", Sosyal Bilimler Derneği Yayınları, Ankara 1972.

————— : "Kültür Konusu ve Sorunlarımız", Remzi Kitabevi, İstanbul 1985.

KEÇELİ, Şakir: "Alevilik, Bozkırda Yanan Ateş" Emet Matbaacılık, Ankara 1975.

KORKMAZ, Esat: "Alevilik-Bektaşilik Terimleri Sözlüğü", Ant Yayınları, İstanbul 1993.

MELİKOFF, Irène: "Uyur İdik Uyardılar", Çev. Turan Alptekin, Cem Yayınevi, İstanbul 1994.

- NOYAN, Bedri: "Bektaşılık-Alevilik Nedir?", **Ant/Can Yayınları**, İstanbul 1995.
- ÖRNEK, Sedat Veyis: "Etnoloji Sözlüğü", **AÜDTCE. Yayınları**, Ankara 1971.
- : "Türk Halkbilimi", **Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları**, Ankara, 1977.
- ÖZKIRIMLI, Atilla: "Alevilik-Bektaşılık, Toplumsal Bir Başkaldırının İdeolojisi", **Cem Yayınevi**, İstanbul 1993.
- POWDERMAKER, Hortense: "Saha Çalışması", Çev. Beylül Dilekçiğil, Sosyoloji Konferansları, Yirmi Dördüncü Kitap, **İstanbul Üniversitesi Yayını** no: 3732, Fakülte Yayın no: 544, İstanbul 1993.
- SARAN, Nephân: Antropoloji, **İnkılâp Kitabevi**, İstanbul 1993.
- SENCER, Muzaffer-SENCER, Yakut: "Toplumsal Araştırmalarda Yöntembilim", **TODAİE. Yayınları**, Ankara 1978.
- TÜRKDOĞAN, Orhan: "Bilimsel Değerlendirme ve Araştırma Metodolojisi", **MEB. Yayınları**: 869, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi: 139, İstanbul 1989.
- YOUNG, V. Pauline: "Bilimsel Sosyal İncelemeler ve Araştırma (1958)", Çev. Dr. Gazanfer Bingöl ve Prof. Dr. Necati İşçil, Ankara 1968.
- ZELYURT, Rıza: "Öz Kaynaklarına Göre Alevilik", **Yön Yayıncılık**, İstanbul 1992.